

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Збірник наукових праць

ВИПУСК 15

КНИГА 2

2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 15

Засновано в 1999 р.

Книга 2

Київ - 2011

УДК 37.013-053.5(082)

ББК 74.200я43

T43

Рекомендовано вченою радою Інституту проблем виховання АПН України (Протокол № 6 від 23 червня 2011 р.)

Редакційна колегія:

І.Д. Бех, доктор психологічних наук, дійсний член АПН України;
В.М. Оржеховська, доктор педагогічних наук, професор;
В.В. Вербицький, доктор педагогічних наук;
Н.Є. Миропольська, доктор педагогічних наук, професор;
І.Д. Зверева, доктор педагогічних наук, професор;
Г.П. Пустовіт, доктор педагогічних наук, професор.
Т.В. Кравченко, доктор педагогічних наук.

Рецензенти:

В.В. Радул, доктор педагогічних наук, професор
Г.М. Лактіонова, доктор педагогічних наук.

Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Вип. 15, книга 2.
Т43 - Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – 528 с.

ISBN 978-617-620-016-1

До збірника ввійшли наукові праці вітчизняних учених у галузі теорії та методики виховання в освітніх закладах України. Автори спрямували свій науковий пошук на багатоаспектне висвітлення шляхів реалізації сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховної роботи.

УДК 37.013-053.5(082)

ББК 74.200я43

За достовірність фактів, дат, назв і т.ін. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

ISBN 978-617-620-016-1

© Інститут проблем виховання
АПН України, 2011

© Видавець ПП Зволейко Д.Г.
оформлення, обкладинка, макет, 2011

УДК 372.3:004.5

Т.О. Павлюк, м. Рівне

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРА ЯК ЗАСОБУ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЛІЧБИ

У статті наведені статистичні дані педагогічного експерименту, який мав на меті перевірити ефективність використання комп'ютера як педагогічного засобу в навчанні дітей старшого дошкільного віку лічби. **Ключові слова:** Комп'ютер, дитина старшого дошкільного віку, дошкільний навчальний заклад, комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність, лічба, експеримент, контрольні групи, експериментальні групи.

Сьогодні комп'ютер є незамінним засобом і інструментом, за допомогою якого навчально-виховний процес ДНЗ стає цікавішим, швидким і простим, а знання – більш глибокими. Його використання цікавить багатьох науковців у різних аспектах: вплив комп'ютерних технологій на загальний розвиток дітей (Ю. Горвиц, Е. Зваригіна, О. Кореганова, Г. Лаврентьева) та на розвиток особистості майбутнього школяра (В. Бондаровська, С. Іванова); доцільність використання комп'ютерів у педагогічному процесі ДНЗ та самостійній діяльності дітей (Б. Гершунський, Ю. Машбиць); санітарно-гігієнічні умови використання комп'ютера (Н. Польша, Л. Чайнова).

Для розв'язання проблеми забезпечення педагогічного процесу ДНЗ сучасними візуальними засобами для навчання лічби ми створили програмний продукт, і розробили методику його використання. В основі комп'ютерної програми – матеріал для навчання лічби дітей старшого дошкільного віку та програма, що визначає послідовність вивчення матеріалу (MS PowerPoint); наведені методичні рекомендації для вихователів та батьків для роботи з ППЗ "Лічба".

Проведений педагогічний експеримент мав на меті перевірити ефективність розробленої нами методики в реальних умовах. Це не порушило звичайного в дошкільних навчальних закладах педагогічного процесу за діючими програмами. Експериментом було охоплено 368 дітей, 546 батьків та 64 вихователі. В етапах, які пов'язані безпосередньо із застосування комп'ютера з педагогічному процесі ДНЗ, брали участь 162 дитини,

35 вихователів та 230 батьків. Такі цифри пов'язані з тим, що рівень комп'ютеризації дошкільних навчальних закладів надзвичайно низький, а за умовами нашого дослідження в експерименті можуть брати участь лише ті заклади, в яких комп'ютер використовується в навчально-виховному процесі та рівень володіння комп'ютером у вихователів середній або достатній.

Для підтвердження ефективності розробленої методики навчання лічби дітей старшого дошкільного віку з використанням комп'ютера чи її спростування використовувався критерій Пірсона (χ^2).

Здійснено статистичну обробку даних експерименту. Перевірку гіпотез здійснено за допомогою програмного продукту "Перевірка параметричних гіпотез", який розроблений в Рівненському державному гуманітарному університеті. Обчислимо основні статистичні характеристики вибірок за загальноприйнятими формулами: середнє значення, дисперсію та стандартну помилку. Визначимо рівень сформованості уявлень про лічбу дітей старшого дошкільного віку на початку експерименту (згідно з даними констатувального експерименту) (табл. 1, 2).

Таблиця 1.

Контрольні групи

Бали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Кількість	0	5	2	4	2	6	8	13	9	4	4	5	2	4	3	1	3	3	0	0

Обчислимо основні статистичні характеристики вибірок: середнє значення, дисперсію та стандартну помилку. Статистичні показники: Середнє значення - 9,12; Дисперсія - 17,35; Стандартна помилка - 0,47.

Таблиця 2.

Експериментальні групи

Бали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Кількість	0	6	5	3	4	8	6	10	10	6	5	5	3	3	2	2	2	4	0	0

Статистичні показники: Середнє значення - 8,85; Дисперсія - 18,47; Стандартна помилка - 0,47.

Аналізуючи результати експериментальних та контрольних груп ми бачимо, що середнє (арифметичне) значення (x) контрольних груп – 9,12; експериментальних – 8,85; дисперсія (Д) в контрольних групах рівна 17,35, в експериментальних – 18,47. Обчислення вірні зі стандартною помилкою на рівні 0,47. Зауважимо, що різниця значень статистично обраного показника – середнього (арифметичного) значення в контрольних і експериментальних групах $9,12 - 8,85 = 0,27$, що дозволяє вважати стартові можливості обох груп приблизно однаковими.

Коефіцієнт якості знань в контрольній групі:

$$K = \frac{7+18}{78} \cdot 100\% = 32,05\%$$

Коефіцієнт якості знань в експериментальній групі:

$$K = \frac{8+18}{84} \cdot 100\% = 30,95\%$$

Отже, це підтверджує, що рівень знань у дітей старшого дошкільного віку у контрольних та експериментальних групах рівні.

Здійснимо порівняльну характеристику рівнів навчальних досягнень старших дошкільників у контрольних та експериментальних групах за даними констатувального етапу педагогічного експерименту (табл. 4.) та порахуємо частоту.

Таблиця 4.

Рівні навчальних досягнень старших дошкільників у контрольних та експериментальних групах за даними констатувального етапу педагогічного експерименту

Рівні сформованості уявлень про лічбу та основ комп'ютерної грамотності	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	Кількість дітей (чол.)	Відсотки (%)	Кількість дітей (чол.)	Відсотки (%)
Початковий	13	16,67	18	21,43
Середній	40	51,28	40	47,62
Достатній	18	23,08	18	21,43
Високий	7	8,97	8	9,52
Всього	78	100	84	100

Вірогідність підтвердимо за допомогою статистичного аналізу вибірок з обчисленням критерію Пірсона (χ^2); надійність результатів – 95% вірогідності. Для цього висунемо гіпотези, нехай:

H_0 – гіпотеза про відсутність різниці між порівнюваними групами (нульова гіпотеза);

H_1 – гіпотеза про значущість різниці між цими групами (альтернативна гіпотеза).

Обчислимо χ^2 :

Використаємо дані з табл. 4., а саме частоту однакових балів:

Початковий рівень:

$$f_e = 21,43; f_k = 16,67; f_e - f_k = 21,43 - 16,67 = 4,76;$$

Середній рівень:

$$f_e = 47,62; f_k = 51,28; f_e - f_k = 47,62 - 51,28 = -3,66;$$

Достатній рівень:

$$f_e = 21,43; f_k = 23,08; f_e - f_k = 21,43 - 23,08 = -1,65;$$

Високий рівень:

$$f_e = 9,52; f_k = 8,97; f_e - f_k = 9,52 - 8,97 = 0,55.$$

Перевірка: $4,76 + (-3,66) + (-1,65) + 0,55 = 0$.

Обчислення вірні, вносимо дані в формулу

$$\chi^2 = \frac{(f_e - f_k)^2}{f_k^{(1)}} + \frac{(f_e - f_k)^2}{f_k^{(2)}} + \frac{(f_e - f_k)^2}{f_k^{(3)}} + \frac{(f_e - f_k)^2}{f_k^{(4)}}.$$

$$\text{Так, } \chi^2 = \frac{(4,76)^2}{16,67} + \frac{(-3,66)^2}{51,28} + \frac{(-1,65)^2}{23,08} + \frac{(0,55)^2}{8,97} = 1,62.$$

Порівняємо отримане значення критерію Пірсона (χ^2) зі стандартним значенням $\chi^2 \approx 7,81$. Так, $\chi^2_{\text{emp}} < \chi^2_{\text{crit}95\%}$ ($1,62 < 7,81$). Це дає нам змогу стверджувати, що немає підстав відкидати нульову гіпотезу. Таким чином ми підтвердили відсутність достовірної різниці між порівнюваними групами, що свідчить про рівноцінність експериментальних та контрольних груп.

Підбиваючи підсумок викладеному, зазначимо, що початковий рівень сформованості уявлень про лічбу у 19,05% дітей старшого дошкільного віку (в контрольних групах – 16,67;

в експериментальних – 21,43); середній рівень – 49,45% (в контрольних групах – 51,28; в експериментальних – 47,62); достатній рівень – 22,25% (в контрольних групах – 23,08; в експериментальних – 21,43); високий рівень – 9,25% (в контрольних групах – 8,97; в експериментальних – 9,52). Таким чином, рівні навчальних досягнень обох груп знаходяться в одній генеральній сукупності, вони майже однакові, що дає можливість стверджувати, що ми маємо рівні стартові можливості обох груп.

Середнє (арифметичне) значення ($\bar{x}$) знаходяться в діапазоні середнього рівня навчальних досягнень дітей старшого дошкільного віку (в контрольних групах – 9,12; в експериментальних – 8,85). Якість знань, за нашими обчисленнями, знаходиться на низькому рівні і дорівнює 32,05% у контрольній групі і 30,95% – у експериментальній.

Причин цього ми бачимо декілька, зокрема, невисока ефективність методики навчання лічби дітей старшого дошкільного віку та недостатня кількість застосування комп'ютера в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів, що пов'язано з невикористанням або низькою кількістю використань комп'ютерно-ігрового комплексу і відсутності методичних матеріалів з даної проблеми.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дали можливість зрозуміти, що для підвищення ефективності навчання дітей старшого дошкільного віку лічби необхідно розробити методику навчання лічби з допомогою комп'ютера.

Другим етапом педагогічного експерименту був пошуковий експеримент, в результаті якого розроблено зміст та структуру комп'ютерної навчальної гри (програмно-педагогічного засобу) і методику її використання в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів. Випробувано окремі елементи та внесено певні корективи в експериментальну методику.

Перевірку ефективності застосування програмно-педагогічного засобу здійснено на третьому етапі педагогічного експерименту – формувальному. Зокрема, вплив на якість знань дітей старшого дошкільного віку і рівень їх уявлень про лічбу та сформованості основ комп'ютерної грамотності; здійснена обробка й аналіз отриманих результатів.

Статистичний аналіз вибірок проводимо в порівнянні з даними констатуючого експерименту.

Так, за допомогою анкетування, опитування та спостереження визначимо рівень знань дітей старшого дошкільного віку згідно з даними формувального експерименту (табл. 5).

Контрольні групи

Таблиця 5.

Бали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Кількість	0	0	2	4	0	4	1	6	14	10	7	5	5	6	2	1	4	3	4	0

Обчислимо основні статистичні характеристики вибірок: середнє значення, дисперсію та стандартну помилку. Статистичні показники: Середнє значення – 10,99; Дисперсія – 16,14; Стандартна помилка – 0,45.

Експериментальні групи

Таблиця 6.

Бали	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Кількість	0	0	0	2	4	3	3	4	8	8	7	9	12	5	2	4	2	5	3	3

Статистичні показники: Середнє значення – 11,82; Дисперсія – 17,51; Стандартна помилка – 0,44.

Обчислимо статистичні характеристики вибірок, результати внесемо в табл. 7.

Таблиця 7.

Статистичні характеристики вибірок

Статистичні характеристики вибірок	Контрольні групи	Експериментальні групи
Середнє (арифметичне) значення ($\bar{x}$)	10,99	11,82
Дисперсія (D)	16,14	17,51
Стандартна помилка	0,45	0,44

Отримані дані свідчать про те, що в експериментальних групах рівень сформованості уявлень про лічбу (за результатами формувального експерименту) зріс проти контрольних. Згідно з гіпотезою дослідження, після проведення експерименту середнє (арифметичне) значення в експериментальних групах має бути вище, ніж в контрольних. Бачимо, що в контрольних – 10,99, а в експериментальних – 11,82. Так, у контрольних групах середнє значення зросло на 9,35%, а у експериментальних – на 14,85%.

Здійснимо порівняльну характеристику рівнів сформованості уявлень про лічбу старших дошкільників в контрольних та

Рівні сформованості уявлень про лічбу за даними експерименту

Рівні сформованості уявлень про лічбу	Кількість дітей (чол.)
Початковий	6
Середній	35
Достатній	25
Високий	17
Всього	77

Порівняємо рівні дошкільного віку за етапів педагогічного

Рівні навчальних віку за даними пе

Рівні сформованості уявлень про лічбу	Кількість дітей (чол.)
Початковий	
Середній	
Достатній	
Високий	

Таким чином початкові контрольні експериментальні середній експериментальні

експериментальних групах за даними формувального етапу педагогічного експерименту (табл. 8).

Таблиця 8.

Рівні сформованості уявлень про лічбу старших дошкільників в контрольних та експериментальних групах за даними формувального етапу педагогічного експерименту

Рівні сформованості уявлень про лічбу	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	Кількість дітей (чол.)	Відсотки (%)	Кількість дітей (чол.)	Відсотки (%)
Початковий	6	7,69	6	7,14
Середній	35	44,87	26	30,95
Достатній	25	32,05	35	41,67
Високий	12	15,39	17	20,24
Всього	78	100	84	100

Порівнюємо рівні навчальних досягнень дітей старшого дошкільного віку за даними контрольного та формувального етапів педагогічного експерименту (табл. 9)

Таблиця 9.

Рівні навчальних досягнень дітей старшого дошкільного віку за даними контрольного та формувального етапів педагогічного експерименту

Рівні сформованості уявлень про лічбу	Контрольні групи (%)		Експериментальні групи (%)	
	констатувальний	формувальний	констатувальний	формувальний
Початковий	16,67	7,69	21,43	7,14
Середній	51,28	44,87	47,62	30,95
Достатній	23,08	32,05	21,43	41,67
Високий	8,97	15,39	9,52	20,24

Таким чином, ми можемо стверджувати, що:

- початковий рівень сформованості уявлень про лічбу у контрольних групах знизився на 8,98%, в експериментальних – на 14,29%;
- середній рівень у контрольних групах знизився на 6,41%, в експериментальних – на 16,67%;

- достатній рівень у контрольних групах зріс на 20,24%;
  - високий рівень навчальних досягнень у контрольних групах зріс на 6,42%, в експериментальних – на 10,72%.
- Перевіримо отримані результати на статистичну достовірність з використанням критерію Пірсона (χ^2):

Початковий рівень:

$$f_e = 7,14; f_k = 7,69; f_e - f_k = 7,14 - 7,69 = -0,55;$$

Середній рівень:

$$f_e = 30,95; f_k = 44,87; f_e - f_k = 30,95 - 44,87 = -13,92;$$

Достатній рівень:

$$f_e = 41,67; f_k = 32,05; f_e - f_k = 41,67 - 32,05 = 9,62;$$

Високий рівень:

$$f_e = 20,24; f_k = 15,39; f_e - f_k = 20,24 - 15,39 = 4,85.$$

$$\text{Перевірка: } (-0,55) + (-13,92) + 9,62 + 4,85 = 0.$$

$$\text{Отже, } \chi^2 = \frac{(-0,55)^2}{7,69} + \frac{(-13,92)^2}{44,87} + \frac{(9,62)^2}{32,05} + \frac{(4,85)^2}{15,39} = 8,91$$

Порівняємо отримане значення критерію Пірсона (χ^2) зі стандартним значенням $\chi^2 \approx 7,81$.

Отже, $\chi^2_{\text{emp}} > \chi^2_{\text{кр}0,95\%}$ ($8,91 > 7,81$). Це дає можливість прийняти альтернативну статистичну гіпотезу та зробити висновок, що різниця в результатах експериментальної та контрольної груп не є випадковою, а викликана ефективною експериментальною роботою.

Підбиваючи підсумок викладеному, хочемо зазначити, що підвищення рівня якості знань дітей старшого дошкільного віку відбувається і за допомогою традиційної методики, але ймовірний приріст якості знань дорівнює величині від 0,79 до 2,95 одиниць, а у випадку використання експериментальної методики – від 2,06 до 4,18 одиниць, що свідчить про її перевагу.

Згідно гіпотези дослідження, якість знань у експериментальних групах повинна зрости порівняно з контрольними, здійснимо перевірку:

$\chi^2 = \frac{2-25}{78} \cdot 100\% = \dots$
 $\chi^2 = \frac{17-35}{84} \cdot 100\% = \dots$
 Отже, результати збільшили змогу стверджувати, що по-перше навчальними засобами конструювання дошкільного віку по-друге підвищення знань старшого дошкільного віку. Це дозволило експериментально дошкільного віку. Після впровадження спостерігаються експериментальні результати. Розроблено дошкільного віку педагогічний процес дошкільного віку (наочно-ігровий метод), інтерес до форм роботи привабливих форм роботи. Водночас формування знань старшого дошкільного віку розробки.

1. Бондарчук В. М.

- коефіцієнт якості знань в контрольних групах:

$$K = \frac{12 + 25}{78} \cdot 100\% = 47,43\%;$$

- коефіцієнт якості знань в експериментальних групах:

$$K = \frac{17 + 35}{84} \cdot 100\% = 61,9\%, \text{ що значно вище, ніж в контрольних.}$$

Отже, результати проведеного педагогічного експерименту дають змогу стверджувати, що ми підтвердили нашу гіпотезу, а саме:

- по-перше навчання лічби дітей старшого дошкільного віку засобами комп'ютерних технологій сприяє підвищенню ефективності педагогічного процесу і якості навчання дітей дошкільного віку;
- по-друге програмно-педагогічний засіб "Лічба" сприяє підвищенню рівня сформованості уявлень про лічбу у дітей старшого дошкільного віку.

Це дозволило отримати об'єктивну картину ефективності експериментальної методики навчання лічби дітей старшого дошкільного віку за допомогою програмно-педагогічного засобу. Після впровадження розробленої нами методики спостерігаються якісні зміни в формуванні уявлень про лічбу в експериментальних групах.

Розроблені методика навчання лічби дітей старшого дошкільного віку з використанням комп'ютера та програмно-педагогічний засіб дозволили підвищити якість педагогічного процесу дошкільних навчальних закладів, завдяки зростанню рівня наочності (кольорового зображення, графіки, музики, відео), інтерес і загальну мотивацію до навчання, завдяки новим формам роботи, активізувати навчання шляхом використання привабливих форм подачі навчальної інформації.

Водночас, проблема використання комп'ютера для формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку не вичерпана й потребує подальшої розробки.

Література:

1. Бондаровская В.М. Вопросы эргономики в процессе взаимодействия ребенка с компьютером / В. М. Бондаровская // Проблемы компьютеризации

- дошкольного воспитания: Материалы научно-технического семинара. Серия 9. "Экономика и системы управления". Выпуск 2 (229). - М. : ЦНИИ "Электроника", 1989. - с. 31-33.
2. Горвиц Ю. Зачем нужны компьютеры в дошкольных учреждениях? / Ю. Горвиц // Информатика и образование. - 1994. - №3. - с. 63-73.
  3. Зварыгина Е.В. Педагогические подходы к компьютерным играм для дошкольников / Е. В. Зварыгина // Информатика и образование. - 1990. - №6 - С. 94-104.
  4. Кореганова О.І. Комп'ютер у дошкільному закладі / О. І. Кореганова. // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2000. - №3. - С. 40.
  5. Лаврентьева Г. Комп'ютерно-ігровий комплекс / Г. Лаврентьева / Дошкільне виховання. - 2003. - №1. - С. 10-12.
  6. Польша Н. Комп'ютер: санітарні вимоги / Н. Польша// Дошкільне виховання. - 1999. - №5. - С. 8.
  7. Соколовська О.П. Перевірка статистичних гіпотез та їх комп'ютерна реалізація: метод. рекомендації / О. П. Соколовська, О. В. Крайчук, Н. О. Остапчук. - Рівне : РДГУ, 2008. - 64 с.
  8. Чайнова Л.Д. Компьютерные игры в дошкольном образовании / Л. Д. Чайнова // Техническая эстетика. - 1992. - №1. - С. 19-21.

В статье приведенные статистические данные педагогического эксперимента, который имел целью проверить эффективность использования компьютера как педагогического средства в учебе детей старшего дошкольного возраста счета.

Ключевые слова: компьютер, ребенок старшего дошкольного возраста, дошкольное образовательное учреждение, компьютерная грамотность, информационная грамотность, счет, эксперимент, контрольные группы, экспериментальные группы.

In the articles resulted statistical information of pedagogical experiment which had for an object to check up efficiency of the use of computer as a pedagogical mean in the studies of children of senior preschool age of account.

Key words: Computer, child of senior preschool age, preschool educational establishment, computer literacy, informative literacy, account, experiment, control groups, experimental groups.

- Г.П. Пустовіт, м. Київ*
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ ДИТИНИ В
ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 3
- В.В. Мачуський, м. Київ*
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЗАШКІЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 13
- О.В. Салтикова, м. Кіровоград*
ДІАГНОСТИКА ВИХОВАНOSTІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ
ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 20
- А.Е. Бойко, м. Київ*
СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ТВОРЧОГО
САМОВИРАЖЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 28
- А.В. Корнієнко, м. Київ*
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГУРТКАХ
ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА
ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 37
- М.О. Гасин, м. Київ*
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПІДЛІТКІВ У ГУРТКАХ ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ
ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 46
- С.М. Зінов'єв, м. Луганськ*
ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 54
- А.В. Аносова, м. Біла Церква*
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ПОЗАШКІЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МЕТОДУ
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ 62

О.М. Докукіна, Київ
СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО
САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ 72

Н.П. Романів, м. Кременець
ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ШКІЛ-
ІНТЕРНАТІВ 80

Л.В. Канишевська, м. Київ
ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ
ДО ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ВІДКРИТОМУ СУСПІЛЬСТВІ
(ВИХІДНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ) 88

Л.В. Кузьменко, м. Київ
СУТНІСТЬ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ
ДО СВОЇХ БАЗОВИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ 98

Т.А. Манько, м. Київ
УСПІШНІСТЬ УЧНІВ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ ЯК ОДНА
З УМОВ ФОРМУВАННЯ ЇХ САМОПОВАГИ 106

Н.В. Вишнівська, м. Київ
СПЕЦИФІКА ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ В УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-
ІНТЕРНАТІВ 116

С.В. Удовицька, м. Київ
ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ
ДО ВИХОВАННЯ ГІДНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ 125

А.І. Грітчина, м. Київ
ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ
ГОТОВНОСТІ ЮНАКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ
ДО ВИКОНАННЯ РОЛІ МАЙБУТНЬОГО СІМ'ЯНИНА.. 134

Т.К. Окушко, м. Київ
ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДЛІТКІВ
У ДИТЯЧОМУ ОБ'ЄДНАННІ 142

Т.С. Ціпан, м. Рівне
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ В ПІДЛІТКІВ
В УМОВАХ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ 153

- Л.Ю. Яценко, м. Київ*
**УВІДЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПРО ДИТЯЧУ
 ЖИТЕДІЯЛЬНІСТЬ** 162
- Г.Г. Маруля, м. Київ*
**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ СОВІСТЛИВОСТІ
 В РАЙНОМУ ОНТОГЕНЕЗІ** 173
- О.М. Дуброва, м. Кіровоград*
**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ
 5-7 РОКІВ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ
 НВК "ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД -
 ПОЧАТКОВА ШКОЛА"** 182
- Т.О. Павлюк, м. Рівне*
**ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРА
 ЯК ЗАСОБУ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
 ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЛІЧБИ** 191
- С.В. Тупіленко, м. Севастополь*
**ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДРУГОГО-ТРЕТЬОГО
 РОКІВ ЖИТТЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА** 201
- Н.В. Глушко, м. Київ*
**ДЕЗАДАПТАЦІЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ
 ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА** 210
- В.М. Оржиховська, м. Київ*
**ДУХОВНО-МОРАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ
 В КОНТЕКСТІ ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ
 У ПОВЕДІНЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ** 218
- Т.Б. Федорченко, м. Київ*
**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
 ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ** 226
- В.Г. Муромець, м. Київ*
**СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕВЕНТИВНОГО
 ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО
 НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ** 237
- О.С. Лящук, м. Київ*
**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ,
 СХИЛЬНИХ ДО ПРОЯВІВ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ
 В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ** 245

- О.Є. Суєтіна, м. Миколаїв**
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ
ПЕРЕБУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У СЛІДНИХ
ІЗОЛЯТОРАХ 256
- С.А. Котловий, м. Умань**
КОНФЛІКТ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ОБ'ЄКТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
УЧНІВ 262
- К.В. Тараненко, м. Київ**
СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ ЯК ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ 276
- В.М. Шахрай, м. Київ**
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ
ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА 278
- О.Б. Петренко, м. Рівне**
МОРАЛЬНІ ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ І ПРОЦЕС
ВИХОВАННЯ В МЕЖАХ УКРАЇНСЬКОГО
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ 286
- О.Л.Хромова, Київ**
ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ
ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ 297
- В.М. Могілевська, м. Запоріжжя**
ВЧИТЕЛЬ ЯК ОРГАНІЗАТОР ГУМАНІСТИЧНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ
ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ... 308
- Н.О. Максимовська, м. Харків**
СПЕЦИФІКА АНІМАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ:
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ 316
- О.В. Ткачук, м. Хмельницький**
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ШЛЯХОМ
ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНИХ
СТАНДАРТІВ 325
- С.І. Гецько, м. Мукачево**
ПРОБЛЕМИ СІМ'Ї, ЯКА ВИХОВУЄ ДИТИНУ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ 334

- О.М. Данченко, м. Хмельницький**
МІЖСЕКТОРНА ВЗАЄМОДІЯ В ЗДІЙСНЕННІ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БЕЗРОБІТНОЇ
МОЛОДІ НІМЕЧЧИНИ 343
- А.П. Данілова, м. Київ**
ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА 355
- С.В. Лукашук-Федик, м. Тернопіль**
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ЗДОРОВ'ЯТВОРЧОЇ
ОСВІТИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ЗБЕРЕЖЕННІ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ 365
- О.І. Падалка, м. Рівне**
ГУМАНІСТИЧНІ ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЯК ОСНОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 378
- Л.М. Степаненко, м. Київ**
ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО СОЦІАЛЬНИХ
ЗВ'ЯЗКІВ 385
- Н.В. Саєнко, м. Харків**
ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ПОЗНАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ В ПРОЦЕСІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ 395
- С.П. Нечай, м. Сімферополь**
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ДІТЕЙ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИХОВАТЕЛЯ 403
- Т.В. Петренко, м. Київ**
СТАН ВИХОВАННЯ САМОПОВАГИ СТУДЕНТІВ
КОЛЕДЖУ 413
- С.Г. Пішун, м. Суми**
ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДОЗВІЛЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ
МОЛОДІ В СТРУКТУРІ ВІЛЬНОГО ЧАСУ 422
- К.М. Павицька, м. Київ**
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ВИХОВАННЯ
В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОВАГИ ДО ДИТИНИ 433

- Є.В. Федорова, м. Київ**
МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ КОГНІТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ 440
- О.О. Добровіцька, м. Хмельницький**
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДІ ІНТЕГРОВАНОГО ТИПУ 451
- В.С. Церклевич, м. Хмельницький**
АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ІНТЕГРАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ГРУПУ ОДНОКУРСНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ 460
- О.Ю. Корж, м. Луганськ**
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 469
- Л.Л. Примачок, м. Рівне**
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ В СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ РОЗРАДИ ЯК ДУХОВНОЇ ЦІННОСТІ 476
- Д.С. Мацько, м. Луганськ**
МОЖЛИВОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ "МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА (АНГЛІЙСЬКА)" 486
- О.В. Оксенюк, м. Рівне**
ЦІНІСНОФОРМУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА 494
- Т.А. Сорочинська, м. Рівне**
СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДАХ РІВНЕНЩИНИ (1939-1941 РР.) 504
- М.С. Генік, м. Івано-Франківськ**
ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА 513